

ה' תשרי תשע"ה
29 ספטמבר 2014

לקט נתונים לקראת פתיחת שנת הלימודים האקדמית תשע"ה – 2014/2015

1. שנת הלימודים האקדמית תשע"ה צפויה להיפתח ב-65 המוסדות להשכלה גבוהה¹ לפי הפירוט הבא:
7 אוניברסיטאות המחקר, האוניברסיטה הפתוחה, 36 מכללות אקדמיות² ו-21 מכללות אקדמיות לחינוך.

2. כ-310,125 סטודנטים צפויים ללמוד השנה לקראת תואר אקדמי בכל המוסדות הנ"ל (כולל המסלולים האקדמיים באחריות אוניברסיטאית והאוניברסיטה הפתוחה)³.
להלן חלוקת הסטודנטים הצפויה לפי תארים בתשע"ה בהשוואה לנתוני תשע"ד:

סה"כ	תשע"ד	תשע"ה (תחזית)	% שינוי
307,020	310,125		1.0%
תואר ראשון	236,720	238,420	0.7%
תואר שני	58,155	59,455	2.2%
תואר שלישי	10,720	10,860	1.3%
תעודה	1,425	1,390	-2.3%

3. מספר הסטודנטים לתואר ראשון בכלל המערכת צפוי לעמוד על כ-238,420 על פי החלוקה הבאה:

סה"כ	תשע"ד	תשע"ה (תחזית)	% שינוי
236,720	238,420		0.7%
אוניברסיטאות המחקר – סה"כ	72,650	71,565	-1.5%
מהם: קמפוסים ראשיים	65,460	65,315	-0.2%
מסלולים באחריות אוניברסיטאית	7,190	6,250	-13.1%
האוניברסיטה הפתוחה	44,010	44,400	0.9%
מכללות אקדמיות – סה"כ	96,245	98,060	1.9%
מהם: מכללות מתוקצבות ע"י ות"ת	57,680	59,470	3.1%
מכללות חוץ תקציביות	38,565	38,590	0.1%
מכללות אקדמיות לחינוך	23,815	24,395	2.4%

¹ מתוך 65 המוסדות יש שלושה המוסדרים ע"י מ"ג יו"ש: אריאל ושתי מכללות אקדמיות לחינוך: הרצוג ואורות ישראל.
² בשלב זה נתוניה של אריאל נכללים בנתוני המכללות האקדמיות וזאת על מנת לשמור על עקביות בנתוני הסטודנטים ולאפשר השוואה בין השנים המוצגות בלקט הנתונים.
³ בשלב הנוכחי נתוני הלמ"ס המעודכנים ביותר הינם לשנת תשע"ד ונתוני תשע"ה הם בגדר תחזית בלבד שנעשו ע"י מינהל ות"ת/מ"ג.

מבין 194,020 הסטודנטים לתואר ראשון באוניברסיטאות ובמכללות (ללא האו"פ), צפויים ללמוד כ-66% מהם במכללות (כ-30% במכללות המתוקצבות וכ-20% במכללות החוץ תקציביות, כ-13% במכללות אקדמיות לחינוך וכ-3% במכללות באחריות אוניברסיטאית) וכ-34% בקמפוסים הראשיים של האוניברסיטאות. הירידה בהיקף הסטודנטים הלומדים במכללות באחריות אוניברסיטאית בשנים האחרונות נובעת ממדיניות מל"ג וות"ת בנושא.

4. לפני שנתאר את ההתפתחויות הצפויות בשנה"ל תשע"ה, נציג את התמונה הכללית בתשע"ד שזה עתה הסתיימה ואת עיקר המגמות עד כה.

בשנת תשע"ד למדו במוסדות להשכלה גבוהה 259,640 סטודנטים⁴. 192,710 סטודנטים למדו לתואר ראשון, 54,785 למדו לתואר שני, 10,720 למדו לתואר שלישי ו-1,425 למדו לימודי תעודה. מדובר בגידול של כמעט 1.0% בלבד יחסית לתשע"ג שמרביתו נרשם במספר הלומדים לתואר ראשון במערך המכללות המתוקצבות ע"י ות"ת ובמכללות האקדמיות לחינוך.

5. בשני העשורים האחרונים עברה מערכת ההשכלה הגבוהה שינויים דרמטיים שבאו לביטוי בין היתר במספר הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה. בשנות ה-90 אופיינה המערכת בגידול מהיר ומשמעותי מאוד במספר הסטודנטים. הביקוש הער ללימודים אקדמיים מצד אחד, ופתיחתם של המוסדות החדשים להשכלה גבוהה כמענה לאותו ביקוש הביאו לקצב גידול של 8.1% בממוצע לשנה במספר הסטודנטים הכולל, וקצב הגידול במספר הלומדים לתואר ראשון היה אף גבוה יותר - 8.7% בממוצע לשנה.

בניגוד להתרחבות האדירה שאפיינה את שנות התשעים, עמדו שנות האלפיים בסימן **ההאטה המשמעותית** בקצב הגידול במספר הסטודנטים, כ-3.5% בממוצע לשנה בתקופה תש"ס-תש"ע, בדומה לגידול במספר הסטודנטים בתואר ראשון. מאז תחילתו של העשור השני, הואט עוד יותר קצב הגידול של מספר הסטודנטים, ונאמד על 2.2% בשנים תש"ע-תשע"ד, לעומת 1.9% בקרב הסטודנטים לתואר ראשון.

בתחילת העשור הנוכחי נחתמה בין ות"ת למשרד האוצר התכנית הרב שנתית למערכת ההשכלה הגבוהה. התכנית מגלמת רפורמות בתחומים שונים והיא זכתה למיקום גבוה בסדר העדיפויות הלאומי. לתכנית מספר מטרות עיקריות בהן: קליטת סגל צעיר ומצטיין, תמרוץ איכות ההוראה, הגדלת המשאבים למחקר תחרותי והקמת מרכזי המצוינות.

כמו כן, הוחלט כי ות"ת תפעל להגדלת הנגישות של מערכת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית ולמיעוטים על ידי גיבוש תכניות מפורטות להתמודדות עם החסמים הייחודיים לכל אחת מהאוכלוסיות בכניסתן למערכת⁵.

6. הביקוש הער ללימודי תואר ראשון והפנייתו אל המכללות האקדמיות הביאו לשינויים מרחיקי לכת במבנה המערכת ולהנחת התשתית למערכת ההשכלה הגבוהה הנוכחית. מתחילת שנות התשעים גדל מספר הלומדים לתואר ראשון ביותר מפי 3 ומספרם הגיע בתשע"ד ל-192,710. גידול אדיר זה הביא לעלייה הדרגתית ועקבית בחלקם של הסטודנטים שלמדו לתואר ראשון במכללות האקדמיות הן המתוקצבות והן החוץ תקציביות, ובתש"ס חצה לראשונה חלקם של הסטודנטים שלמדו במכללות האקדמיות (כולל המסלולים באחריות אוניברסיטאית) את ה-50%. במקביל ממשיך לרדת חלקם של

⁴ נתונים אלה אינם כוללים את הלומדים באוניברסיטה הפתוחה ואת הלומדים בשלוחות של האוניברסיטאות הזרות הפועלות בארץ.
⁵ ראה סעיפים 28 ו-29 המרחיבים נושאים אלו.

הלומדים בקמפוסים הראשיים של האוניברסיטאות, עד שבתשע"ד הגיע ל-34.0%. תהליך הדרגתי זה מתואר בלוח מס' 1.

לוח מס' 1: סטודנטים לתואר ראשון לפי סוג מוסד, תש"ן-תשע"ד

מכללות מקדמיות לחינוך	מכללות מקדמיות חוץ תקציביות	מכללות מקדמיות מתוקצבות	מסלולים מקדמיים באחריות אוניברסיטאית	אוניברסיטאות- קמפוס ראשי	סה"כ- אחוזים	סה"כ- מס' מוחלטים	
8.6	3.0	3.4	-	85.0	100.0	55,250	תש"ן
11.7	5.9	5.0	4.5	72.8	100.0	86,320	תשנ"ה
15.2	12.5	13.8	5.7	52.7	100.0	126,800	תש"ס
14.4	13.7	21.6	5.5	44.8	100.0	155,900	תשס"ה
11.3	18.5	28.2	4.8	37.2	100.0	178,400	תש"ע
11.4	19.3	28.4	4.6	36.3	100.0	183,160	תשע"א
11.7	20.1	28.6	4.4	35.2	100.0	188,255	תשע"ב
11.7	20.3	29.2	4.1	34.7	100.0	190,810	תשע"ג
12.4	20.0	29.9	3.7	34.0	100.0	192,710	תשע"ד

7. בשנים האחרונות אנו עדים למיצוי **שכבת הגיל הפונה ללימודי תואר ראשון**. מגמה זו נובעת ממספר גורמים: ההתייצבות בשיעורי הזכאות לבגרות, ההתייצבות בשיעור הזכאים העומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות וכן ההאטה בקצב הגידול של קבוצת הגיל הרלוונטית לכניסה למערכת ההשכלה הגבוהה. בעשור תש"ן-תש"ס גדלה קבוצת הגיל הממוצעת של בני 20-24 בשיעור ממוצע של כ-3.5%, אולם במהלך שנות האלפיים הואט משמעותית קצב הגידול השנתי לכ-1.0%, כשיעור הגידול במספר הסטודנטים בכלל המערכת השנה ביחס לתשע"ג. כל אלו יחד משפיעים על ההאטה הכללית בקצב גידול המערכת והערכתנו היא כי מגמות אלו צפויות להימשך אף בשנים הקרובות.

8. ההאטה הכללית של מספר הסטודנטים במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל בשנים האחרונות, המושפעת בין היתר מהתייצבות בגודל השנתון הרלוונטי נותנת את אותותיה גם במספר המוסדות להשכלה גבוהה בארץ. הצורך במיקוד מערכת ההשכלה הגבוהה בשנים האחרונות הביא לצמצום טבעי במספר מוסדות הלימוד. בד בבד ועל מנת לייעל את המערכת ולקדם את האיכות האקדמית שלה, מתבצעים כיום שני מהלכים יזומים השזורים זה בזה: האחד, תהליך המעבר של מכללות מקדמיות לחינוך מאחריות משרד החינוך לאחריות ות"ת⁶, והשני, איחוד של מכללות מקדמיות לחינוך.

9. בשנת תשע"ד למדו באוניברסיטאות 123,650 סטודנטים לעומת 124,960 בתשע"ג. מספרם של הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות היה במגמת עלייה מתמדת מאז קום המדינה. תשע"ד היא השנה העשירית ברציפות בה יורד מספרם של הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות ומספרם הגיע ל-72,650 סטודנטים בתשע"ד לעומת שיא של 78,715 סטודנטים לפני עשר שנים (תשס"ד). עיקר הירידה התרכזת בקרב הלומדים בקמפוסים הראשיים של האוניברסיטאות, מ-70,205 בתשס"ד ל-65,460 בתשע"ד. גם מספר הלומדים במכללות באחריות אקדמית של אוניברסיטת בר אילן

⁶ ראה סעיף 30.

ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב ירד בתשע"ד ל-7,190 לעומת 7,870 בתשע"ג, וזאת כחלק ממדיניותן של ות"ת ומל"ג להפוך את המכללות הללו למוסדות אקדמיים עצמאיים. מספר הסטודנטים לתואר שני באוניברסיטאות ירד מעט בתשע"ד ל-38,855 בהשוואה לכ-39,100 בשנתיים הקודמות. בתואר השלישי חלה עלייה קלה ומספרם הגיע ל-10,720 בתשע"ד.

10. להבדיל מן המגמה שאפיינה את מספר הסטודנטים לתואר ראשון באוניברסיטאות בשנים האחרונות, המשיך **מספר הסטודנטים לתואר ראשון במכללות האקדמיות** לגדול בקצב מהיר מאוד ובשנים תשס"ד-תש"ע גדל מספרם ב-8.5% בממוצע לשנה מ-51,000 סטודנטים בתשס"ד ל-83,370 בתש"ע. מתחילת העשור הנוכחי החלה האטה בקצב הגידול גם במכללות האקדמיות ומספר הלומדים בהן לקראת תואר ראשון הגיע בתשע"ד ל-96,245, גידול של 1.8% בהשוואה לתשע"ג. במכללות המתוקצבות ע"י ות"ת למדו בתשע"ד 57,680 סטודנטים לקראת תואר ראשון, גידול של 3.4% יחסית לתשע"ג. עיקר ההאטה בקצב הגידול של הסטודנטים לתואר ראשון במכללות האקדמיות בשנתיים האחרונות נובע מהתמתנות הגידול במספר הסטודנטים הלומדים ב-16 המכללות החוץ תקציביות; בשנה האחרונה אף ירד מספר הסטודנטים לתואר ראשון במכללות החוץ תקציביות ל-38,565, ירידה של 0.4% בהשוואה לתשע"ג, לעומת השנים האחרונות, שבהן גדלו מספר הלומדים במוסדות אלו בכ-7% בממוצע לשנה.

מספרם של **הלומדים לתואר שני במכללות האקדמיות** עדיין נמוך יחסית לזה שבאוניברסיטאות אולם מספרם של אלו נמצא במגמת עלייה עקבית עד תשע"ג. בתשע"ד ירד במעט מספרם ל-11,220. גם כאן, בדומה לתואר הראשון, מקור הירידה הוא במכללות החוץ תקציביות. בניגוד להאטה במספר הסטודנטים הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות ובמכללות האקדמיות, **במכללות האקדמיות לחינוך**, עלה מספר הסטודנטים לתואר ראשון והגיע ל-23,815 בתשע"ד, גידול של 6.8% בהשוואה לתשע"ג. עלייה משמעותית עוד יותר אפשר לראות בשנים האחרונות במספר הלומדים לתואר שני במכללות אלו – בתשע"ד גדל מספרם בשיעור של 17.4% והגיע ל-4,710. בתשע"ד למדו **באוניברסיטה הפתוחה** 44,010 סטודנטים בקורסים לקראת תואר ראשון, גידול של 2.9% בהשוואה לתשע"ג. מספר הלומדים לתואר שני באוניברסיטה הפתוחה ירד במעט בהשוואה לתשע"ג והגיע ל-3,370 סטודנטים בתשע"ד.

11. המגמות הכלליות שתוארו לעיל במספרי הסטודנטים צפויות להימשך גם בתשע"ה. **מספרם של הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות ובמכללות (ללא האו"פ) צפוי לגדול ב-0.7% בלבד יחסית לשנה שעברה.**

עפ"י הערכותינו, מספרם של הלומדים לקראת **תואר ראשון באוניברסיטאות יתייבב סביב 71,565 סטודנטים, ירידה של 1.5% יחסית לשנה שעברה.**

אנו צופים כי **עיקר הגידול שיירשם במספר הלומדים הכולל לתואר ראשון יתרכז במכללות האקדמיות**, שבהן יגדל מספר הלומדים בכ-1,800 סטודנטים – גידול של 1.9%, בהשוואה לתשע"ד. ב-21 המכללות האקדמיות המתוקצבות ע"י ות"ת, צפוי כי ילמדו השנה כ-59,470 סטודנטים לקראת תואר ראשון, גידול של 3.1% יחסית לתשע"ד.

ב-15 המכללות החוץ תקציביות צפוי כי ילמדו כ-38,590 סטודנטים לתואר ראשון, בדומה לתשע"ד. במכללות האקדמיות לחינוך ילמדו בתשע"ה, עפ"י הערכות שהתקבלו ממשרד החינוך, כ-24,395 סטודנטים לקראת התואר "בוגר בהוראה", גידול של כ-2.4% יחסית לתשע"ד.

עפ"י הערכותינו, כ-44,400 סטודנטים ילמדו לקראת תואר ראשון באוניברסיטה הפתוחה, גידול של 0.9% לעומת תשע"ד.

12. **מספרם של הלומדים לתואר שני** בכלל מערכת ההשכלה הגבוהה צפוי לעמוד בתשע"ה על 59,455 סטודנטים, גידול של 2.2% יחסית לתשע"ד.

אנו צופים כי באוניברסיטאות ילמדו השנה 38,845 סטודנטים לתואר שני, בדומה לתשע"ד. במכללות האקדמיות ילמדו השנה כ-12,010 סטודנטים לתואר שני, עליה של 800 סטודנטים המהווה גידול של כ-7% יחסית לתשע"ד.

8,135 סטודנטים המהווים כ-68% מהלומדים לקראת תואר שני במכללות האקדמיות ילמדו במכללות חוץ תקציביות ויתרכזו בלימודי מינהל עסקים אשר מתקיימים עדיין ברובם במכללות החוץ תקציביות. כ-3,875 סטודנטים ילמדו לקראת תואר שני במכללות המתוקצבות ע"י ות"ת בתחומי האומנות, המוסיקה, מדעי החברה, מנהל עסקים, מקצועות עזר רפואיים, מדעי המחשב והנדסה. מספר הסטודנטים לתואר שני במכללות האקדמיות לחינוך יגדל בכ-400 ויגיע לכ-5,100 סטודנטים. באוניברסיטה הפתוחה ילמדו כ-3,500 סטודנטים לקראת תואר שני.

13. **במספרם של הסטודנטים לתואר שלישי** באוניברסיטאות גם כן נרשמת בשנים האחרונות האטה. בתחילת שנות התשעים למדו באוניברסיטאות כ-3,900 סטודנטים לתואר שלישי ומספרם עלה בקצב מהיר מאוד עד ל-10,300 בתשס"ח. בשש השנים האחרונות הואט מאוד קצב הגידול במספרם של אלה ובתשע"ד למדו 10,720 סטודנטים לקראת תואר שלישי לעומת 10,655 בתשע"ג.

אנו מעריכים כי בתשע"ה מספר הדוקטורנטים יעלה מעט ויעמוד על כ-10,860 סטודנטים, גידול של 1.3% בהשוואה לתשע"ד.

התפלגותם של הלומדים לקראת תואר שלישי משתנה בהדרגתיות במהלך השנים בין 7 אוניברסיטאות המחקר. בשנות השבעים והשמונים מרבית הלומדים לקראת תואר שלישי למדו בארבעה מוסדות: האוניברסיטה העברית בירושלים, הטכניון, אוניברסיטת תל אביב ומכון ויצמן למדע. במהלך שנות התשעים ושנות האלפיים ירד בהדרגה חלקם של הלומדים במוסדות הנ"ל במקביל לעלייה בשיעור הלומדים באוניברסיטת בר-אילן, אוניברסיטת חיפה ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

14. כ-57,600 סטודנטים צפויים להתחיל השנה את לימודי שנה א' של התואר הראשון באחד המוסדות להשכלה גבוהה, גידול של 1.1% בלבד יחסית לתשע"ד. עפ"י הערכתנו מספר הסטודנטים החדשים באוניברסיטאות ינוע סביב 21,560, ירידה של כ-400 סטודנטים לעומת תשע"ד. גידול של 700 סטודנטים בשנה א' צפוי להתרחש במכללות האקדמיות, בהן צפויים להתחיל ללמוד כ-29,540 סטודנטים חדשים. מספר הסטודנטים החדשים במכללות האקדמיות לחינוך ינוע סביב 6,500, גידול של 4.1% יחסית לתשע"ד.

במכללות האקדמיות המתוקצבות על ידי ות"ת מספר הלומדים בשנה א' הגיע ל-17,170 בתשע"ד, ירידה של כ-600 סטודנטים לעומת תשע"ג. גם במכללות החוץ תקציביות חלה ירידה במספר הסטודנטים החדשים ומספרם הגיע בתשע"ד ל-11,645. הירידה במספר הסטודנטים לשנה א' במכללות האקדמיות חלה בעיקר במקצועות מדעי החברה ועסקים ומדעי הניהול.

15. אחד המדדים המקובלים לבחינת הנגישות להשכלה גבוהה הוא **שיעור הסטודנטים החדשים המתחילים ללמוד במוסד להשכלה גבוהה מתוך שנתון ממוצע של בני 20-24**, שהיא קבוצת הגיל בה מתחילים מרבית הסטודנטים ללמוד. מדד זה נע בראשית שנות ה-90 סביב ה-23% ועלה באופן די עקבי בשנים שלאחר מכן, כחלק ממדיניות של הוועדה לתכנון ולתקצוב והמועצה להשכלה גבוהה בהרחבת הנגישות להשכלה גבוהה, עד ל-49.4% בתשע"ג. בשנת תשע"ד ירד המדד בכשני אחוזים ל-47.3%, בעיקר כתוצאה מהירידה במספר הסטודנטים החדשים במכללות האקדמיות.

16. מספרם של **המועמדים ללימודי תואר ראשון באוניברסיטאות** עלה באופן די רציף עד אמצע שנות האלפיים שבהן הגיע מספרם לשיא של כ-39,400. בשנים האחרונות מספרם נמצא במגמת ירידה ובתשע"ג הגיע ל-29,750, לאחר ירידה משמעותית של למעלה מ-2,000 מועמדים בהשוואה לתשע"ב.⁷ בתשס"ח התקבלו לראשונה נתוני **מועמדים לתואר ראשון גם למכללות האקדמיות**, ומספרם עלה מכ-38,280 בשנה זו לכ-45,480 בתשע"ג.⁸ חלקם של המועמדים שהתקבלו ולומדים עמד על כ-64% בדומה לחלקם בתשס"ח. תחומי הלימוד המבוקשים ביותר המוצעים במכללות האקדמיות הם משפטים, מנהל עסקים, מדעי החברה ומקצועות מתחום ההנדסה. שני התחומים הראשונים נלמדים ברובם הגדול במכללות החוץ תקציביות.

התפלגות המועמדים לפי תחומי לימוד שונה כמובן בין המכללות לבין האוניברסיטאות. לדוגמא, אם חלקם של המועמדים שפנו ללימודי עסקים ומדעי הניהול ולמשפטים באוניברסיטאות עמד על כ-5% בכל אחד מהתחומים, הרי שבמכללות האקדמיות עמד חלקם של אלו על 21% ו-14% בהתאמה.

17. הנתונים לגבי **תחומי הלימוד שהיו מבוקשים ללימודי תואר ראשון באוניברסיטאות** בתשע"ג נותנים ביטוי מסוים למקצועות המבוקשים בשוק העבודה. מדד המשקף את עודף הביקוש בתחום מסוים הוא היחס שבין מספר המועמדים למספר המתחילים ללמוד את אותו התחום. בסעיף זה נפרט את תחומי הלימוד המבוקשים ביותר שנלמדו באוניברסיטאות בתשע"ג על פי מדדים אלו. הנתונים מוצגים בלוח מס' 2.

⁷ נתוני המועמדים המועדכנים ביותר שיש בידינו מתייחסים לתשע"ג.

⁸ קיימת חפיפה בין שתי האוכלוסיות וישנם מועמדים שהגישו מועמדותם ללימודים הן לאוניברסיטאות והן למכללות ולכן אין לסכם את מספר המועמדים בשתי האוכלוסיות. לשם הערכה, בתשע"ג היו כ-4,420 מועמדים שהגישו את מועמדותם גם לאוניברסיטאות וגם למכללות האקדמיות.

**לוח 2: מועמדים ללימודי תואר ראשון באוניברסיטאות ויחס מועמדים למתקבל ולומד, תשע"ג
(לפי מקצועות לימוד נבחרים בעדיפות ראשונה)**

יחס מועמדים למתקבל ולומד	התקבלו לעדיפות ראשונה	מועמדים	
			מקצוע בעדיפות ראשונה
1.7	17,745	29,750	סה"כ
3.7	165	605	ארכיטקטורה ובינוי ערים
3.4	435	1,450	רפואה כללית
2.0	1,455	2880	מקצועות עזר רפואיים
1.8	105	185	מנהל עסקים
1.8	945	1,660	הנדסת חשמל ואלקטרוניקה
1.7	760	1,330	משפטים
1.7	955	1,610	מדעי המחשב
1.7	275	470	חשבונאות
1.6	440	710	עבודה סוציאלית
1.6	730	1,190	כלכלה
1.6	740	1,155	פסיכולוגיה
1.3	1,460	1,950	מדעי הרוח הכלליים

יחס המועמדים ללומד לכל המקצועות באוניברסיטאות עמד על 1.7 בתשע"ג לעומת כ - 2.0 במהלך שנות האלפיים. יחסים גבוהים ממנו ניתן לראות, לדוגמא, בארכיטקטורה ובינוי ערים (3.7), רפואה כללית (3.4), ומקצועות עזר רפואיים (2.0)⁹.

מספרם של המועמדים בתחומי ביולוגיה באוניברסיטאות נע סביב ה-1,600 בחמש השנים האחרונות. יחס המועמדים ללומד דומה לממוצע של שאר המקצועות ועמד על 1.6. מספרם של המועמדים בתחומי הפיזיקה עלה מתחילת שנות האלפיים והגיע לשיא של 1,130 מועמדים בתשס"ד, ואחריו החלה ירידה שהביאה את מספר המועמדים ל-770 בתשע"ג. רובם הגדול של המועמדים בתחומי הביולוגיה והפיזיקה עדיין נלמדים ברובם באוניברסיטאות (75%).

מספר המועמדים ללימודי רפואה כללית עמד על 1,125 בתש"ס ועלה ל-1,450 בתשע"ג, ויחס המועמדים למתקבל ולומד ירד בשנים האחרונות ל-3.4 בתשע"ג.

יחס נמוך במיוחד של 1.3 מצביע על הביקוש הנמוך המאפיין את הפונים למדעי הרוח הכלליים. הביקוש הנמוך ניכר גם במגמת הירידה במספר המועמדים למדעי הרוח, מכ-6,330 בתחילת שנות האלפיים לכ-4,200 בתשע"ג.

מספרם של המועמדים ללימודי משפטים ומנהל עסקים באוניברסיטאות הלך ופחת לאורך שנות האלפיים, כפועל יוצא מהפניית מרבית הביקוש ללימודים אלו אל המכללות האקדמיות, בעיקר למכללות החוץ תקציביות. מספרם של המועמדים ללימודי משפטים עמד בתחילת שנות האלפיים על כ-2,000 וירד בהדרגה ל-1,330 בתשע"ג, ובלמודי מנהל עסקים מספר המועמדים היה כ-500 לפני כעשור ופחת לכ-185 בתשע"ג.

⁹ בקרב המועמדים למקצועות עזר רפואיים נמנים הסטודנטים שפונים למקצועות כמו פיזיותרפיה, ריפוי בעיסוק ואופטומטריה שבהם היחס הוא 2.1, סיעוד ורוקחות שבהם היחס הוא 1.9, הפרעות בתקשורת – 2.2 ועוד.

18. מאז המחצית השנייה של שנות התשעים אנו עדים לשינויים שהתרחשו בנטייתם ובהתייחסותם של הסטודנטים לתואר ראשון ללימודי מדעי הטבע והטכנולוגיה לעומת מדעי הרוח והחברה. התופעה באה לידי ביטוי מסוים בלוח מס' 3 המתאר את השינויים בהתפלגות הסטודנטים לתואר ראשון על פני התחומים השונים.

בתשנ"ז למדו כ-24% מהסטודנטים לתואר ראשון את אחד ממקצועות המתמטיקה, מדעי המחשב, מדעי הטבע או ההנדסה. חלקם של אלו עלה בהתמדה עד לשנת תשס"ב, בה עבר את ה-30%, ירד במעט בשנים שלאחר מכן ובשנים האחרונות התייצב על כ-28%. התנודות המאפיינות את ענף ההיי-טק באות לידי ביטוי בנתוני הסטודנטים הרב-שנתיים. בתשס"ב הגיע חלקם של מי שלמדו את מקצועות המתמטיקה ומדעי המחשב ל-8.3% מהלומדים לתואר ראשון. בשנים שלאחר מכן נרשמה ירידה בחלקם של הסטודנטים בתחומים אלו עד תשס"ז, שבה הגיע לכ-4.7%. מאז עלה חלקם בהדרגה, ובתשע"ד הגיע ל-6% מהלומדים לתואר ראשון. חלקם של הלומדים לימודי הנדסה יציב פחות או יותר בשנים האחרונות ונאמד בכ-18% מכלל הלומדים לתואר ראשון.

חלקם של הלומדים לימודי מנהל עסקים עלה מ-6.7% בתשנ"ז (שהיוו 6,780 סטודנטים) ל-12% בתשע"ב (22,650 סטודנטים), כשרב הגידול נרשם במכללות החוץ תקציביות. בשנתיים האחרונות ירד במעט והגיע ל-11.6% בתשע"ד. מספרם של הלומדים לימודי משפטים עלה מכ-6,000 סטודנטים בתשנ"ז לכ-16,000 בתשע"ד, כ-80% מהם לומדים במכללות חוץ תקציביות לעומת 38% מהם שלמדו במוסדות אלו בראשית התקופה. חלקם של הלומדים משפטים מבין הלומדים לתואר ראשון עלה מ-6.0% בתשנ"ז ל-9.4% בתשס"ח. מאז ירד במתינות והגיע ל-8.3% בתשע"ד.

במקביל לשינויים אלה, ירד באופן משמעותי חלקם של מי שפנו ללימודי מדעי הרוח מ-18.5% בתשנ"ז לכ-7.7% בלבד בשנים תשע"א-תשע"ד.

לוח מס' 3: סטודנטים לתואר ראשון במערכת ההשכלה הגבוהה לפי תחום לימודים,

תשנ"ז, תשס"ב, תשס"ז, תשע"ד

תשע"ד	תשס"ז	תשס"ב	תשנ"ז	
192,710	163,300	137,640	101,230	סה"כ – מס' מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	סה"כ – אחוזים
7.4	9.5	11.7	18.5	מדעי הרוח
14.8	14.4	16.5	16.1	חינוך והכשרה להוראה
2.8	2.8	2.3	-	מקצועות האמנות והעיצוב
20.7	21.9	19.4	23.5	מדעי החברה
11.6	8.8	6.0	6.7	עסקים ומדעי הניהול
8.3	9.4	7.5	6.0	משפטים
1.0	0.9	0.9	1.1	רפואה
5.4	4.7	4.1	3.6	מקצועות עזר רפואיים
6.0	4.7	8.3	7.5	מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב
1.3	1.8	1.8	1.6	המדעים הפיסיקליים
2.6	3.2	3.1	2.2	המדעים הביולוגיים
0.6	0.5	0.5	0.6	חקלאות
17.7	17.5	17.9	12.5	הנדסה ואדריכלות

19. השינויים המהירים והקיצוניים שהתרחשו בענף ההיי-טק נתנו את ביטויים גם באחוז הסטודנטים בשנה א' שלמדו מקצוע מתחומי מדעי הטבע והטכנולוגיה מתוך שנתון ממוצע של בני 20-24. בשנה האחרונה נאמד חלקם של אלה בכ-13.0% מן השנתון הממוצע, בדומה לשנים בהן היה ביקוש ער מצד התעשייה לכה אדם אקדמי מתחומים אלה, בעיקר לאנשי מדעי המחשב והנדסת אלקטרוניקה. לשם השוואה, עד אמצע שנות ה-90 התייצב שיעור זה על כ-6.5% בלבד מתוך שנתון ממוצע.

20. הביקוש של הסטודנטים ללימודים בתחום הביוטכנולוגיה מושפעים אף הם מהתפתחויות התעשייה בתחום. בתשע"ד מספרם של הסטודנטים בשנה א' שפנו לתחום זה עמד על 2,750. בשנים האחרונות נרשמת עלייה איטית במספר הפונים לתחום זה, ככל הנראה כעדות לציפייתם של הסטודנטים לכניסתה של ישראל לעידן הביוטכנולוגי.

21. אחד ההישגים המרשימים של מערכת ההשכלה הגבוהה בעשורים האחרונים הוא בהרחבת הנגישות להשכלה גבוהה בקרב האוכלוסייה המתגוררת בפריפריה ובקרב קבוצות אוכלוסייה חלשות. בתשע"ד כ-24% מהסטודנטים לתואר ראשון למדו במוסדות הלימוד הקיימים במחוזות הצפון והדרום (9.9% במחוז הצפון ו-14.3% במחוז הדרום), לעומת 9% שלמדו במחוז הדרום בלבד בשנת תש"ן. שינוי משמעותי זה במפת ההשכלה הגבוהה של ישראל, שהתרחש בשני העשורים האחרונים, לא היה מתאפשר אלמלא הפניית המשאבים התקציביים שנדרשו לכך אל שני מחוזות הפריפריה. למרות ההאטה הקיימת במערכת ההשכלה הגבוהה בשנים האחרונות, מספר הלומדים במחוז הצפון גדל כמעט פי שלושה בהשוואה לתחילת העשור הקודם, בעיקר כפועל יוצא מהרחבת התוכניות הקיימות במכללות האקדמיות בצפון ופתיחת תכניות לימודים חדשות. בחלקם של המוסדות הממוקמים במחוז ירושלים נמשכת הירידה העקבית ובשנים האחרונות כ-14% מהסטודנטים לתואר ראשון לומדים במוסדות להשכלה גבוהה הממוקמים במחוז ירושלים לעומת כ-23% מהם בתחילת שנות ה-90.

לוח 4: סטודנטים לתואר ראשון לפי מחוז המוסד, תש"ן, תש"ס, תשע"ד

תשע"ד	תש"ס	תש"ן	
192,710	126,900	55,250	סה"כ - מס' מוחלטים
100.0	100.0	100.0	סה"כ - אחוזים
13.7	15.5	22.7	ירושלים
9.9	5.3	..	צפון
13.6	17.9	21.7	חיפה
17.4	15.9	4.1	מרכז
31.0	31.5	42.8	תל-אביב
14.3	13.9	8.7	דרום

22. על מנת ללמוד על הרכב הסטודנטים לתואר ראשון בכל אחד מסוגי המוסדות ניתן להסתכל על האשכול החברתי - כלכלי של ישוב המגורים של הסטודנט בכיתה י"ב. מעיבוד מיוחד שבוצע עבורנו ע"י הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בתשע"ד כ-25% מהלומדים לתואר ראשון

באוניברסיטאות הגיעו מישובים הממוקמים באשכולות חברתיים-כלכליים נמוכים (אשכולות 1-4). חלקם של אלו במכללות המתוקצבות ע"י הוועדה לתכנון ותקצוב עמד על 29% לערך. במכללות החוץ תקציביות חלקם של אלו נמוך יותר ועומד על כ-22%. כ-35% מהלומדים לתואר ראשון בקמפוסים הראשיים של האוניברסיטאות מגיעים מישובים הממוקמים באשכולות הגבוהים 7-10. במכללות המתוקצבות ע"י ות"ת חלקם של אלה עומד על 22% ובמוסדות החוץ תקציביים הגיע חלקם של אלה ל-32% לערך. הנתונים המפורטים לגבי כל אחד מסוגי המוסדות מופיעים בלוח 5.

לוח 5: סטודנטים לתואר ראשון לפי סוג מוסד ואשכול חברתי – כלכלי של ישוב המגורים של הסטודנט בכיתה י"ב, תשע"ד

9-10	7-8	5-6	3-4	1-2	סה"כ - אחוזים	סה"כ - מוחלטים ¹⁰	
7.8%	21.8%	42.8%	19.1%	6.1%	100.0%	168,895	סה"כ סטודנטים לתואר ראשון אוניברסיטאות - קמפוסים ראשיים
10.3%	25.2%	38.2%	17.7%	6.3%	100.0%	65,460	מכללות מתוקצבות ע"י ות"ת
4.8%	17.2%	47.3%	21.2%	7.4%	100.0%	64,870	מכללות חוץ תקציביות
8.4%	23.8%	43.0%	17.9%	3.8%	100.0%	38,565	

23. מספר המועמדים ללימודי תואר שני באוניברסיטאות היה במגמת עלייה עד תחילת העשור הנוכחי, והגיע מ-18,000 בתשס"ה לכ-22,670 בתשע"א. בשנתיים האחרונות מספר המועמדים החל לרדת ובתשע"ג עמד על 22,460. בתשע"ג, בדומה לשנים האחרונות, 77% מבין המועמדים התקבלו ללימודים וכ-61% מימשו את קבלתם והחלו ללמוד. חלקם של הנדחים עמד על כ-23%. יחס המועמדים למתקבל ולומד עמד בשנים האחרונות על 1.6 ובתשע"ג עלה ל-1.7.

בניגוד למגמת הירידה בביקוש ללימודי תואר ראשון במדעי הרוח ובחינוך והכשרה להוראה בשנים האחרונות, עלה מספר המועמדים ללימודי תואר שני בתחומים אלו. בנוסף, ירד יחס המועמדים למתקבל ולומד בחינוך והכשרה להוראה מ-2.5 בתשס"ה ל-2.2 בתשע"ג, כנראה בשל הצורך בהגדלת מספר הלומדים בתחום זה באוניברסיטאות. עלייה במספר המועמדים לתואר שני באוניברסיטאות ניכרת גם בתחומים: מדעי החברה, עסקים ומדעי הניהול והנדסה ואדריכלות. היחס בין המועמדים למתקבל וללומד נשאר דומים למדי בתחומים אלו. מספר המועמדים במקצועות העזר רפואיים יותר משהכפיל את עצמו בשנים האחרונות, בעקבות פתיחתן של תכניות חדשות כגון: טיפול בעזרת אומנויות, לימודי זקנה ורפואת חירום. מספרם של המבקשים ללמוד את תחומי הפיזיקה, ביולוגיה ומדעי המחשב נמצא באופן כללי ללא שינוי וכך גם יחס המועמדים למתקבל בתחומים אלו.

24. כאמור אחד התחומים המבוקשים בלימודי תואר שני הוא **מנהל עסקים**. בתשע"ד למדו כ-10,885 סטודנטים לימודי תואר שני במנהל עסקים שהיוו כחמישית מכלל הסטודנטים לתואר שני במערכת. בתחילת שנות ה-90 למדו כ-2,500 סטודנטים לימודי מנהל עסקים, כולם באוניברסיטאות. מספרם של אלו עלה בקצב מהיר מאוד עד סוף שנות ה-90 ועל כן חלק גדול מהביקוש ללימודי תואר שני במנהל

¹⁰ נתוני הסה"כ כוללים סטודנטים שלא נמצא עבורם ישוב מגורים בכיתה י"ב (עולים חדשים וכדומה). הלוח אינו מתייחס ללומדים במכללות אקדמיות לחינוך.

עסקים הופנה בעיקר אל המכללות החוץ תקציביות כך שבתשע"ד למדו באוניברסיטאות כ-6,035 סטודנטים לקראת תואר זה ובמכללות האקדמיות נע מספרם סביב 4,855. התפלגות מפורטת של הלומדים לתואר שני לפי סוג מוסד ותחום לימודים מופיעה בלוח 6.

לוח 6: סטודנטים לתואר שני לפי סוג מוסד ותחום, תשע"ד

מכללות אקדמיות לחינוך	מכללות חוץ תקציביות	מכללות מתוקצבות	אוניברסיטאות	סה"כ	
4,710	7,790	3,430	38,855	54,785	סה"כ – מס' מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סה"כ - אחוזים
-	7.4	5.0	14.9	11.9	מדעי הרוח
100.0	16.0	7.8	9.0	17.8	חינוך והכשרה להוראה
-	-	12.4	-	0.8	מקצועות האמנות והעיצוב
-	15.3	19.4	19.3	17.1	מדעי החברה
-	52.5	21.9	15.5	19.9	עסקים ומדעי הניהול
-	4.1	-	5.7	4.6	משפטים
-	-	-	8.1	5.7	רפואה
-	2.6	3.8	7.2	5.7	מקצועות עזר רפואיים
-	2.0	3.3	3.6	3.1	מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב
-	-	-	2.3	1.6	המדעים הפיסיקליים
-	-	3.0	4.6	3.4	המדעים הביולוגיים
-	-	-	1.5	1.0	חקלאות
-	-	23.4	8.2	7.3	הנדסה ואדריכלות

25. מספר המשרות של חברי הסגל האקדמי הבכיר באוניברסיטאות בתקציב הרגיל עלה מאז תשס"ט ב-6.7% ועמד על 4,585 משרות בתשע"ג. עלייה זו באה לאחר עשור בהן מספר משרות הסגל האקדמי הבכיר באוניברסיטאות היה במגמת ירידה.

סה"כ משרות ושווה ערך משרות הסגל האקדמי הזוטר, מורים מן החוץ ועמיתי הוראה נותר כמעט ללא שינוי בהשוואה בין תשע"ג לתשע"ב והינו 3,510 משרות ושווה ערך משרות. בהמשך ליישום הסכמי השכר של הסגל האקדמי הזוטר באוניברסיטאות נמשכת העלייה במספר משרות עמיתי ההוראה והוא עומד על 770 משרות בתשע"ג, עלייה של 15% בהשוואה לשנה קודמת. לעומת זאת, מספר שווה ערך משרות של המורים מן החוץ ירד ב-13.4% לעומת תשע"ב והינו 595 שווה ערך משרות בתשע"ג.

מספר המשרות של הסגל האקדמי הבכיר במכללות המתוקצבות ע"י ות"ת ממשיך במגמת עלייה כפי שהיה בעשור האחרון. מספר המשרות שעמד על 960 משרות שלמות בתשס"ב הכפיל את עצמו ועומד על 1,965 משרות בתשע"ג. בבחינת השינויים בהשוואה לשנה קודמת, מספר משרות הסגל האקדמי הבכיר עלה בשיעור של 7.5% כאשר שווה ערך משרות של המורים מן החוץ נותר כמעט ללא שינוי בהשוואה לתשע"ב ועמד על 1,540 בתשע"ג.

בשנים תשע"א-תשע"ד, כפועל יוצא של התכנית הרב שנתית, ובתמיכת מרכזי המצוינות שהוקמו בשנים האחרונות, נקלטו באוניברסיטאות (כולל אוניברסיטת אריאל והאוניברסיטה הפתוחה) כ-1,040 משרות סגל אקדמי בכיר ובמכללות המתוקצבות ע"י ות"ת נקלטו כ-520 משרות סגל אקדמי בכיר. יחד עם זאת בתקופה זו מספר הפרישות באוניברסיטאות היה כ-840 משרות ובמכללות היה כ-220 משרות (נתוני הפרישה לשנת תשע"ד נכונים למאי 2014). לפיכך סך הגידול בסגל (נטו) בשנים אלו עומד על כ-200 משרות באוניברסיטאות וכ-300 משרות סגל אקדמי בכיר במכללות.

26. חלקן של הנשים מבין הסטודנטים עמד בתשע"ד על כ-57%, לאחר עלייה משמעותית בהשתתפותן

בלימודים אקדמיים במהלך העשורים שחלפו. הנשים מהוות כיום רוב בכל אחד מהתארים: בתואר הראשון – 56%, בתואר השני – 61% ובתואר השלישי – 53%.

ההתייצבות בחלקן של הנשים בקרב הלומדים לתואר ראשון בשנים האחרונות נובעת בין היתר מהמשך הגידול של המכללות המלמדות את מקצועות ההנדסה והטכנולוגיה בהן אחוז הנשים הוא נמוך יותר, ומהגידול של המכללות האקדמיות לחינוך בהן אחוז הנשים הוא הגבוה ביותר. אחוז הנשים מתוך כלל הלומדים לתואר ראשון במכללות האקדמיות עמד על כ-52% בתשע"ד ובמכללות אקדמיות לחינוך עמד חלקן על 79%.

גידול מרשים על פני השנים חל גם בהשתתפותן של נשים בלימודים לתארים מתקדמים. בשנת תש"ן חצה שיעורן של הנשים בקרב הלומדים לתואר שני את ה-50% ובתשע"ד הגיע, כאמור, שיעורן ל-61%. שיעור הנשים בקרב הסטודנטים לתואר שלישי חצה לראשונה את ה-50% בסוף שנות התשעים והתייצב בשנים האחרונות על כ-53%.

בד בבד עם העלייה בהשתלבות הנשים בלימודים אקדמיים חלו שינויים גם בתחומי הלימוד שאליהם הן פונות. בתחומים: עסקים ומדעי הניהול, משפטים, רפואה והנדסה ואדריכלות חלו עליות בהשתתפותן של הנשים בכלל הלומדים בתחומים אלו בשני העשורים האחרונים. שיעור הנשים שלמדו תואר ראשון במנהל עסקים עלה מכ-32% בתש"ן לכ-52% בתשע"ד ובלימודי הנדסה ואדריכלות עלה חלקן מכ-16% בתש"ן לכ-27% בתשע"ד. לעומת זאת, עם הירידה במספר הפונים למדעי הרוח, ירד גם חלקן של הנשים הלומדות תואר ראשון בתחום זה מכ-70% בתש"ס לכ-61% בתשע"ד. גם בתואר השלישי עלה שיעור הנשים במרבית תחומי הלימוד, אך גם כאן עיקר העלייה נרשמה במהלך שנות התשעים. במשפטים לדוגמה, גדל שיעור הנשים לתואר שלישי מכ-27% בתש"ן ל-51% בתשע"ד, ובהנדסה ואדריכלות עלה חלקן מ-17% ל-32% באותה תקופה.

במקביל לגידול בהשתתפותן של הנשים בקרב הסטודנטים, ות"ת פועלת להגדלת ייצוגן של הנשים בקרב הסגל האקדמי במוסדות להשכלה גבוהה. לשם כך, הוקם בפברואר 2011 צוות בראשות פרופ' רבקה כרמי ("ועדת כרמי"), אשר המליץ על כיווני פעולה בנושא. כמו כן, הוקמה ועדת היגוי קבועה משותפת למלי"ג ולוות"ת בראשות פרופ' רות ארנון, נשיאת האקדמיה הישראלית הלאומית למדעים. הוועדה משמשת גם כגוף וועדה של המועצה הלאומית לקידום נשים במדע לטכנולוגיה שליד משרד המדע. כצעד ראשון החליטה הוועדה לבחון שלושה נושאי יסוד: הכוונת נשים בתארים מתקדמים למחקר באקדמיה, גיוס נשים כסגל חדש וקידום נשים בסגל האקדמי והגשה וזכייה בקרנות מחקר. בד בבד פנתה הוועדה לכלל המוסדות להשכלה גבוהה ליישום המלצות ועדת כרמי אשר אושרו במלי"ג ובוות"ת¹¹. בנוסף לכך, במטרה לתמוך ביציאתן של נשים לבתר דוקטורט בחו"ל, תמשיך ות"ת זו

¹¹ המלצות ועדת כרמי למוסדות: http://che.org.il/?page_id=25945

השנה השנייה את תכנית המלגות לבתר דוקטורנטיות מצטיינות. על מנת לעודד מסלול לימודים הן איכותי והן גמיש, בשנים הבאות תכיר ות"ת גם במסלולי בתר-דוקטורט משולבים (בארץ ובחו"ל) לקבלת המלגה.

27. בשני העשורים האחרונים עלה אחוז הסטודנטים הערבים מבין הלומדים לקראת תואר ראשון¹².

הגידול המשמעותי חל בשנות התשעים ושיעורם עלה מ-7% בתשנ"ו ל-10% בתש"ס. מתש"ס החלה האטה משמעותית בגידול ושיעורם הגיע לכ-11%. החל מתשע"א החל גידול באחוז הסטודנטים שהגיע ל-13.1% בתשע"ד. הגידול בהשתתפותה של האוכלוסייה הערבית התרחש בכל מערכת ההשכלה הגבוהה. באוניברסיטאות עלה שיעור הסטודנטים הערבים בתואר הראשון מ-9.0% בתש"ס ל-15.5% בתשע"ד, במכללות האקדמיות נע חלקם של הסטודנטים הערבים בקרב הלומדים בהן בעשור הקודם סביב ממוצע של 5.5%, ובעשור הנוכחי החל לעלות והגיע בתשע"ד ל-8.4%, ובמכללות האקדמיות לחינוך עלה שיעורם מ-21% בתש"ס ל-24.6% בתשע"ד. העלייה בשיעור ההשתתפות של הסטודנטים הערבים נבעה בעיקר מפתיחתם של המסלולים האקדמיים באחריות אוניברסיטאית ושל המכללות האקדמיות לחינוך באזורי הפריפריה, בהם מרוכזת האוכלוסייה הערבית, אשר הגבירו את נגישותה להשכלה הגבוהה.

בהקשר זה חשוב לציין את העלייה המשמעותית שחלה בהשתתפותן של הנשים הערביות בלימודים באוניברסיטאות; אם בתחילת שנות ה-90 היוו הנשים הערביות רק כ-40% מבין הסטודנטים הערבים שלמדו לקראת תואר ראשון באוניברסיטאות, הרי שבתשע"ד היה חלקן בקרב הלומדים 66%, לעומת כ-54% בקרב האוכלוסייה היהודית. התפתחות חשובה זו קשורה אף היא ללימודים המתקיימים במכללות באחריות אוניברסיטאית שאפשרו לסטודנטיות הערביות ללמוד בקרבת מקום מגוריהן מבלי להתרחק מהמסגרות המשפחתיות והחברתיות שלהן.

לאחר תקופה ממושכת של קיפאון, מסתמן בשנים האחרונות אף גידול בשיעורם של הסטודנטים הערבים מבין הלומדים לתארים מתקדמים באוניברסיטאות – גידול אשר התאפשר הודות להגברת השתתפותה של האוכלוסייה הערבית בלימודי התואר הראשון בעשור שחלף. שיעור הסטודנטים הערבים מכלל הלומדים לתואר שני במוסדות להשכלה גבוהה עמד על 9.8% בתשע"ד. שיעור זה יותר משהוכפל באוניברסיטאות מ-3.6% במהלך שנות התשעים ל-8.6% בתשע"ד. בהתאם עלה גם שיעור הסטודנטים הערבים מתוך הלומדים לקראת תואר שלישי, מכ-3.5% בתחילת העשור ל-5.2% בתשע"ד. במכללות האקדמיות עמד שיעור הסטודנטים הערבים מתוך הלומדים לתואר שני על 7.5% בתשע"ד לעומת 3.8% בתחילת העשור, ובמכללות האקדמיות לחינוך על 25.8% בתשע"ד, לעומת 23.8% בתשע"ג.

במסגרת התכנית הרב שנתית נקבע יעד להרחבת הנגישות של מערכת ההשכלה הגבוהה לחברה הערבית, ובמסגרת זו גובשה תכנית הוליסטית אשר מטפלת במכלול החסמים, שנמצאו לאורכו של הרצף – מבית הספר התיכון ועד לתארים מתקדמים או השתלבות בשוק העבודה. התכנית מיושמת בהדרגה החל מתשע"ג. את התכנית מלווה ועדת היגוי אשר בראשה עומד פרופ' פייסל עזאיזה, סגן יו"ר ות"ת¹³.

¹² האוכלוסייה הערבית כוללת מוסלמים, נוצרים ערבים ודרוזים.
¹³ פירוט ניתן למצוא באתר המל"ג http://che.org.il/?page_id=23126

מליג וות"ת מקדישות מאמצים ומשאבים רבים על מנת להנגיש את ההשכלה האקדמית לאוכלוסייה החרדית ולשלב בתעסוקה ובחברה בישראל. מאמצים אלו נשענים על שלושה עקרונות מנחים: הראשון, הכרה במאפיינים הייחודיים של האוכלוסייה החרדית, השני, שילובם באקדמיה של חרדים החפצים בכך, תוך כיבוד אורח חייהם, ומתן מענה הולם לצרכיהם ולשאיפותיהם, והשלישי, הכרה במגוון הרב הקיים במגזר החרדי, ועל כן הצעת מגוון פתרונות.

בהתאם לעקרונות אלו, הוקמו במהלך השנתיים האחרונות, לצד הפלטפורמות הקיימות, עשר מסגרות אקדמיות ייעודיות לאוכלוסייה החרדית (מח"רים), בפריסה ארצית ובמגוון רחב של תחומי לימוד, הפועלות באחריות מלאה של המוסדות המוכרים להשכלה גבוהה. במסגרת המסגרות האמורות (הפלטפורמות והמח"רים) המתוקצבות ע"י ות"ת, למדו בתשע"ד כ-3,500 סטודנטים לתואר ראשון ושני ומספרם גדל בהתמדה. מעבר לכך לומדים סטודנטים חרדים גם במכללות החוץ תקציביות ובמכללות אקדמיות לחינוך, המרחיבות גם הן את פעילותן לציבור החרדי.

כמהלך משלים להקמת המח"רים הקימה ות"ת את תכנית המלגות וההלוואות לסטודנטים חרדים בהשכלה הגבוהה. עפ"י התכנית כל סטודנט חרדי הלומד לתואר אקדמי בכל סוג מוסד העומד בקריטריונים סוציו-אקונומיים מסוימים, יוכל לקבל הלוואה לשכר הלימוד. לאחר קבלת הזכאות לתואר, תהפוך חלק מההלוואה למלגה. גובה המלגה יהיה בהתאם לתחום הלימודים: 70% מההלוואה למי שלמד תחומים יישומיים ונדרשים במשק ו-40% למי שלמד את יתר התחומים.

29. תהליך מעבר המכללות האקדמיות לחינוך לאחריות תכנון ותקצוב ות"ת

בסוף שנת 2011 נחתם מזכר הבנות בין משרד החינוך לוות"ת בנוגע למעבר הדרגתי של מכללות אקדמיות לחינוך לאחריות ות"ת בכפוף לעמידה במספר תנאי סף, כגון: איתנות פיננסית, זכויות קנייניות בקרקע, גודל מוסד וכו', במסגרת מעבר עצמאי או במסגרת מיזוג עם מוסד אקדמי אחר. הסכם זה נחתם בין היתר בעקבות המלצות של מספר ועדות, שהוקמו לבחינת התנהלות המכללות האקדמיות לחינוך ואיכות הכשרת כוח האדם בהוראה¹⁴.

נכון להיום כל המוסדות האקדמיים המתוקצבים ע"י המדינה, למעט המכללות האקדמיות לחינוך, נמצאים תחת אחריות תכנון ותקצוב ות"ת, כך שהמעבר ראשית יאפשר לכלול את מערכת ההכשרה להוראה בתוך מערכת ההשכלה הגבוהה ותחת אחריות הגופים המקובלים. כמו כן, המעבר יאפשר התאמה למערכת האקדמית המקובלת בוות"ת בנושאים שונים, כגון: עצמאות אקדמית וניהולית במוסדות (בהתאם לסעיף 15 לחוק המלי"ג), פיתוח תחומים תומכי חינוך, עדכון מודל ההוראה לסטנדרטים האקדמיים המקובלים, פעילות במסגרת רב-שנתית תקציבית ואקדמית ועוד.

לקראת שנה"ל תשע"ג, הועברה המכללה לחינוך אחוה לאחריות ות"ת דרך מיזוגה עם המכללה האקדמית הכללית אשר הייתה באחריות ות"ת.

בהתאם להנחיית שר החינוך ויו"ר ות"ת החלה עבודה משותפת של הגורמים המקצועיים ממשרד החינוך ומוות"ת, וגובש מתווה הדרגתי למעבר מכללות נוספות בשלוש פעימות, תוך התייחסות למעבר המכללות הבשלות ביותר למעבר מחד, ומענה לפריסה המגזרית מאידך בכפוף לתנאי הסף. בפעימה הראשונה הצפויה להתבצע במהלך שנה"ל תשע"ה, מועמדות למעבר המכללות סמינר הקיבוצים ובית-

¹⁴ ועדות בן-פרץ (2001), אריאב-כץ (2004), תומר (2004), דברת (2005), אריאב (2006)

ברל אשר נמצאו כבשלות ביותר למעבר. בפעימה השנייה מתוכננות לעבור עד שלוש מכללות נוספות: שתי מכללות אשר יתנו מענה לפריסה המגזרית במערכת (מכללה אחת מהמגזר הממלכתי-דתי ואחת מהמגזר הערבי) ומכללה נוספת שתימצא מתאימה. במסגרת הפעימה השלישית תעבורנה מכללות נוספות, אשר בשלב זה אינן עומדות בתנאי המעבר שנקבעו, ועל כן יידרש עוד זמן להבשלת התנאים וביצוע ההתאמות למעבר.

בנוסף, יוסדר מנגנון לתיאום בין משרד החינוך לוות"ת אשר יבטיח שיתוף פעולה בין שני הגופים בכדי להתאים, לווסת ולנתב את מתכונת ההכשרה והיקפה לפי צרכי המערכת.

30. סקר בוגרים

בשנים האחרונות החליטה ות"ת על הזמנתה של סדרת סקרי בוגרים ארוכת טווח שתבוצע ע"י הלמ"ס. במסגרת סדרה זו, אמורה הלמ"ס לפקוד בוגרי תואר ראשון פעמיים. בפעם הראשונה, שנתיים לאחר סיום לימודיהם ופעם נוספת כחמש שנים מסיום לימודי התואר הראשון. במסגרת סקרים אלו נבחנים היבטים שונים בנוגע להתפתחותם התעסוקתית והאקדמית של הבוגרים בסמיכות לשנת סיום לימודיהם וכעבור מספר שנים. ב-2011 עם השתלבותם בשוק העבודה, נערך סקר מסוג זה בקרב בוגרי תואר ראשון באוניברסיטאות ובמכללות האקדמיות שסיימו את לימודיהם בתשס"ו. סקר זה נערך בקרב כ-6,080 נדגמים המייצגים כ-30,300 מקבלי תואר ראשון בתשס"ו, והוא סקר המשך לאותה האוכלוסייה שנדגמה בתשס"ח, כשנתיים לאחר קבלת התואר.

מתוצאות הסקר:

- 55% מבוגרי האוניברסיטאות המשיכו ללימודים אקדמיים לעומת 32% מקרב בוגרי המכללות האקדמיות. תחום הלימוד המבוקש ביותר בקרב הבוגרים שהמשיכו ללמוד לתואר שני וסיימו היה עסקים ומדעי הניהול – 34% בקרב בוגרי האוניברסיטאות ו-55% בקרב בוגרי המכללות האקדמיות, אשר המשיכו ללימודי תואר שני, סיימו לימודיהם לתואר שני בתחום זה. בתחומים: עסקים ומדעי הניהול, מדעי הטבע וחקלאות, משפטים, רפואה ומקצועות עזר רפואיים הייתה התאמה גבוהה בין תחום הלימודים בתואר הראשון לתחום הלימודים בתואר השני – כרבע מתוך בוגרי התואר הראשון בתחומים אלו המשיכו ללימודי תואר שני באותו התחום.
- חלקן של הנשים מתוך הבוגרים שהמשיכו לתואר שני עמד על 52%, 55% בקרב בוגרי האוניברסיטאות ו-46% מבוגרי המכללות האקדמיות. הפער נובע מהשוונות בתחומי הלימוד הרווחים בשני סוגי המוסדות. תחומי הלימוד הנפוצים יותר במכללות האקדמיות הם: עסקים ומדעי הניהול ולימודי הנדסה ובהם חלקן של הנשים נמוך יותר, לעומת תחומים נפוצים יותר באוניברסיטאות כמדעי הרוח, מקצועות עזר רפואיים ומדעי הטבע וחקלאות שבהם חלקן של הנשים גבוה יותר.
- שביעות הרצון מלימודי התואר הראשון הייתה גבוהה יותר בהשוואה לשביעות הרצון מלימודי התואר השני, הן באוניברסיטאות והן במכללות האקדמיות, הן במדעי הרוח והחברה והן במדעי הטבע וההנדסה. עם זאת, שביעות הרצון במכללות החוץ תקציביות הייתה גבוהה מזו שבמכללות המתקצבות ובאוניברסיטאות, גם בקרב הבוגרים וגם בקרב הסטודנטים לתואר שני.
- שביעות הרצון מטיב ההוראה וסביבת ההוראה באופן כללי הייתה הגבוהה ביותר בקרב הסטודנטים שהמשיכו לתואר שני במדעי הרוח – 84% מהם היו שבעי רצון. עם זאת, שביעות הרצון בקרב

הסטודנטים שהמשיכו ללימודי תואר שני במשפטים הייתה הגבוהה ביותר בשלוש קטגוריות מתוך חמש שנבדקו (מעל 80% מהנשאלים היו שבעי רצון מרמת הקורסים, מטיב ההוראה של המרצים ומשרותי הספרייה) בהשוואה לתחומי הלימוד האחרים. לעומת זאת, שביעות הרצון מלימודי התואר השני במדעי החברה הייתה הנמוכה ביותר במרבית הקטגוריות (כ-70% מהנשאלים בממוצע היו שבעי רצון בארבע מתוך חמש הקטגוריות, בהשוואה לשיעורים גבוהים יותר בתחומים האחרים).

- שיעור המועסקים בקרב בוגרי המכללות האקדמיות היה גבוה מזה שבקרב בוגרי האוניברסיטאות, בין היתר בשל נטייתם של האחרונים להמשיך בלימודים לתארים מתקדמים - 91% לעומת 86%. גם לפי תחום הלימוד של התואר האחרון שיעורי המועסקים במכללות האקדמיות היו גבוהים, בהשוואה לאלו שבאוניברסיטאות. לדוגמא, שיעור התעסוקה בקרב הנשאלים שסיימו את לימודיהם במכללות האקדמיות בעסקים ומדעי הניהול עמד על 92% לעומת 85% בקרב אלו שסיימו את אותן התחום באוניברסיטאות. מגמה דומה ניתן לראות בקרב הנשאלים שלמדו הנדסה – שיעור התעסוקה במכללות האקדמיות עמד על 91% לעומת 87% באוניברסיטאות. במבט על מוסדי שיעורי התעסוקה הגבוהים ביותר נרשמו בקרב בוגרי משפטים (92%) ובוגרי רפואה ומקצועות עזר רפואי (91%) ואילו הנמוכים ביותר בקרב בוגרי מדעי הטבע (83%).
- כמחצית מהמועסקים דיווחו על הלימה גבוהה בין תחום הלימודים של התואר האחרון לבין עבודה. שיעור הנשאלים שדיווחו על הלימה גבוהה היה הגדול ביותר בקרב הלומדים רפואה ומקצועות עזר רפואיים – 76%, ואילו השיעור הנמוך ביותר דווח בקרב הלומדים מדעי הרוח והחברה – כ-35%.

31. סקר סטודנטים

ב-2012 נערך סקר נוסף על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בקרב סטודנטים שהתחילו ללמוד את התואר ראשון באוניברסיטאות ובמכללות אקדמיות בתשע"א, ובו נבחנו הסיבות לבחירת המקצוע ומוסד הלימודים, שביעות הרצון מהלימודים ומסביבת ההוראה, מקורות המימון של הלימודים ועוד. מספר הסטודנטים שהתחילו ללמוד בשנה א' בתשע"א עמד על כ-49,700, מהם: כ-23,050 באוניברסיטאות וכ-26,650 במכללות האקדמיות. המדגם כלל 9,300 סטודנטים מתוך כלל הסטודנטים החדשים, שמהם השיבו על השאלון כ-85%.

מתוצאות הסקר:

- הסיבות המרכזיות שהשפיעו על הסטודנטים בבחירת מוסד הלימודים הן: רמת ההוראה במוסד והמיקום הגיאוגרפי שלו (73%), ההערכה של התואר הנלמד במוסד בשוק העבודה והמלצות על המוסד (כ-60%). הסיבות העיקריות שבעטיין בחרו הסטודנטים את תחום הלימוד הן: המקצוע מעניין ומתאים לכישורי הסטודנט (91%) והלימודים מאפשרים לפתח קריירה ולרכוש מקצוע (87%). 80% מהסטודנטים בחרו את המקצוע כדי לרכוש השכלה כללית.
- המקורות המרכזיים ששימשו לבחינת הנתונים בנוגע למקצוע הלימודים הם: משפחה וחברים (75%) והאינטרנט (68%). אלו גם המקורות העיקריים ששימשו את הלומדים לצורך בחירת מוסד הלימודים; משפחה וחברים – 47% והאינטרנט – 22%.
- כ-60% מהסטודנטים היו צריכים להיבחן בבחינה הפסיכומטרית לצורך הקבלה ללימודים, כמחצית היו צריכים לעבור ראיון אישי, ואילו 20% בלבד היו צריכים לעבור מבחן מקצועי אחר.

- מרבית הסטודנטים, 92% למדו תכנית לימודים מלאה, והסטודנטים שלמדו תכנית חלקית נאלצו לבחור בכך בשל הצורך לשלב עבודה ולימודים במקביל.
- שביעות רצון גבוהה בקרב כלל הסטודנטים נרשמה בקטגוריות: רמת הקורסים (80%) ויחס המתרגלים לסטודנטים (80%) ושביעות רצון נמוכה יותר דווחה מאופן קביעת הציונים (68%) ומתכנית הלימודים לתואר (68%). 82% מהסטודנטים היו שבעי רצון גם מהתנאים הפיסיים במוסד ומשרותי הספרייה בו (83%). 81% מהסטודנטים היו ממליצים לחבריהם על לימודים במוסד שבו הם למדו.
- שביעות הרצון הכללית מההוראה נמצאה גבוהה יותר בקרב הסטודנטים שלומדים במכללות האקדמיות, על פני אלו שלומדים באוניברסיטאות, ובפרט הייתה גבוהה במכללות ברמת ההוראה של המרצים, יחסם אל הסטודנטים, אופן קביעת הציונים ותכנית הלימודים לתואר. בקרב הסטודנטים באוניברסיטאות שביעות הרצון הייתה גבוהה, יחסית לשביעות הרצון בקרב הלומדים במכללות האקדמיות, משרותי הספרייה ומתפקודה של אגודת הסטודנטים. שיעור גבוה יותר מהלומדים באוניברסיטאות, כ-82%, בהשוואה ל-79% במכללות האקדמיות, ממליצים לחבריהם ללמוד במוסד הלימודים שלהם.
- בבחינת שביעות רצון הסטודנטים לפי תחום לימודים, ניתן לראות כי בדומה לממצאי סקר הבוגרים 2011, שביעות הרצון הכללית מההוראה בלימודי משפטים היא הגבוהה ביותר (86%). גם שביעות הרצון מרמת ההוראה של המרצים ומתכנית הלימודים לתואר היא הגבוהה ביותר בלימודי משפטים (85% ו-81% בהתאמה). לעומת זאת, בלימודי הנדסה ואדריכלות נרשמה שביעות רצון כללית מההוראה הנמוכה ביותר (70%), בפרט מרמת ההוראה של המרצים (60%) ומיחסם אל הסטודנטים (70%). גם במדעי החברה נרשמה שביעות הרצון הנמוכה ביותר מרמת הקורסים (77%) ומתכנית הלימודים לתואר (62%).
- כ-80% מהסטודנטים ענו שהלימודים משפרים את הידע הכללי והמקצועי שלהם, אך כ-40% בלבד דיווחו על השיפור בכישורים: שליטה בשפה האנגלית, יצירתיות, מיומנויות מחקר ומיומנויות ארגון וניהול. כ-70% מהסטודנטים ענו שהלימודים שיפרו את החשיבה הביקורתית, מיומנויות הלמידה וההבעה בכתב ובעל פה.

הוכן ע"י חוה קליין, ילנה קרול ומיכל אופיר - אגף תכנון, ות"ת